

Glosarul din Reichenau și limba română

Dan Ungureanu *

DOI 10.56177/jhss.2.15.2024.art.8

The Reichenau Glosses and Romanian Language

Abstract:

Classical Latin has, for different meanings, pairs of synonyms or multiple synonyms.

Proto-Romance, the unattested language from which all Romance languages come, has abandoned some of these synonyms and kept others. The Romance vocabulary means selection, lexical replacement and semantic change of Latin words. We show in the article that, for most meanings, Romanian keeps the same synonyms that are kept in the other Romance languages, and loses the synonyms that are lost in the other Romance languages. We have no direct access to the proto-Romance spoken anywhere between 700-800. But the *Reichenau Glosses* are a collection of Latin glosses written after 700 in northern France. Their Latin explanations are classicizing forms of the Romance language spoken around 700; they offer us an indirect glimpse on the spoken language of the time. More often than by mere chance, they correspond to the Romanian words of Latin origin, which proves that they come from a Late Latin language that had already lost some synonyms and kept another set.

Furthermore, we show that Romanian keeps some words that are lost in French, and therefore proto-Romanian was probably separated earlier from the common proto-Romance than proto-French. We propose a few language evolution models, fast and slow, and try to calculate the period when proto-Romanian split, based on rough lexicostatistical and glottochronological estimations. The data suggest the period between the years 540–600 ± 30 as the period when proto-Romanian split from the undifferentiated proto-Romance.

Keywords: Romanian language, Romance linguistics, Vulgar Latin, glosses, *Reichenau Glossary*, lexicostatistics

Glosele din Reichenau formează o colecție de glose latine scrise după anul 700 în nordul Franței. Ele au fost adunate de scribi pentru a clarifica sau explica cuvinte obscure din latină. Ele prezintă o fereastră indirectă asupra limbii romanice vorbite în acea perioadă. Explică cuvinte din latină prin referire la limba romanică timpurie din acea perioadă. Romanica se fragmenta deja în limbi locale – proto-franceza

* Associate Professor PhD, “Aurel Vlaicu” University of Arad, afrasiab30@gmail.com

înlocuia deja cuvintele romanice comune (*donat* în loc de *dat*) și introducea cuvinte celtice (*sapinus* în loc de *abies*).

La fel ca dezintegrarea carbonului 14, cuvintele dintr-o limbă trec și ele printr-un proces lent și previzibil de înlocuire în timp; cuvintele vechi sunt înlocuite cu sinonime sau forme prefixate sau își schimbă sensul.

Dacă comparăm vocabularul latinei clasice cu vocabularul gloselor din Reichenau, putem aproxima o rată de atriție între 400 d.Hr. (data *Vulgatei*) și 700 d.Hr. (cea mai veche perioadă).

Fie un slot semantic [a tăia] în latină, reprezentat de sinonime (*caedo, seco, talio*); *caedo* dispăre, *seco* se specializează (*a secera*; *a tăia cu fierăstrăul*); doar *talio* supraviețuiește în romanică.

Arătăm că pentru (aproape) orice pereche de sinonime latine prezente în glosele din Reichenau, limba română (aproape) întotdeauna preferă sinonimul romanic păstrat în franceză. Acest fapt nu poate fi atribuit coincidenței, nici unei origini comune într-o ipotetică latină vulgară vorbită simultan cu latina clasică; ci trebuie atribuit latinei tardive (după anul 500 d.Hr.).

Vetus Latina, prima traducere a *Bibliei* din greacă în latină, e de prin 250 AD. *Vulgata*, din 400 AD, e o simplă remaniere făcută de Ieronim la textul din *Vetus Latina*.

Deși simplă remaniere, *Vulgata* ne prezintă latina așa cum era vorbită spre 400 AD; Ieronim nu avea niciun interes să dea o traducere arhaizantă. Putem considera că latina *Vulgatei* era latina îngrijită din jurul anului 400.

După 400, Imperiul Roman de Apus e răsturnat și împărțit de popoarele germanice, de goți și franci, apoi de lombarzi. Populația scade și sărăcește masiv, se dezurbanizează, iar latina, după 500 AD, e tot mai precară. Între 600-700, latina se transformă într-o proto-romanică; în 800 AD putem vorbi deja de o limbă romanică distinctă de latină.

Geraldus abbas Silvae-Majoris scrie în *Vita Adalardi* §42 (~752-826): *qui si vulgari, id est, romana lingua, loqueretur, omnium aliarum putaretur inscius /.../ si vero theutonica, enitebat perfectius; si latina, in nulla omnino absolutius* („Dacă vorbea în limba vulgară, adică romană, părea că nu știe altele; când vorbea germană, vorbea scăpărător; dacă vorbea latină, o vorbea perfect.”).

La fel scrie și Paschasius Radbertus, *Vita sancti Adalhardi* (752-826): *quem si vulgo audisses, dulcifluus emanabat. Si vero idem barbara, quam theudiscam vocant, lingua loqueretur, praeeminebat claritatis eloquio, quod si latine iam ulterius, prae aviditate dulcoris non erat spiritus*. („Dacă vorbea vulgo, suna dulce. Dacă însă vorbea în limba barbară numită germană, era elocvent, dacă apoi vorbea în latină.”)

De aici vedem că existau deja două limbi distincte, romană și latină, deja după 700. Dar, de vreme ce aflăm că se vorbea și latină, înseamnă că și aceasta era – încă – înțeleasă.

Adalhard era călugăr la mănăstirea Corbie; e posibil ca și *Glosele de la Reichenau* să fi fost scrise la Corbie, în perioada șederii lui Adalhard acolo, iar romanica din fundalul gloselor să fie romanica vorbită și de Adalhard.

Glosarul din Reichenau e un ansamblu de glose (explicații în aceeași limbă a unui cuvânt rar sau arhaic printr-un cuvânt frecvent sau recent) – ansamblu de glose alcătuite puțin după 700 la Corbie de preoți de limbă romanică, pentru a explica textul latin al *Bibliei*, *Vulgata* lui Ieronim, care e alcătuit în latina anului 400.

Glosar mai înseamnă și că termenii vechi *nu* mai erau înțeleși. Limba în care sunt explicați termenii e o latină cultă, dar un vocabular latin care are un corespondent în limba romanică vorbită în Franța spre 700. Astfel, *incolumes: sanus* înseamnă: „*incolumes* înseamnă ceea ce spunem noi *sain*, în latină ar fi *sanus*”.

Numerotarea e cea din ediția lui Wendelin Foerster.

Discutăm doar cuvintele relevante pentru istoria limbii române:

7. *cenacula: mansiunculas*; franceza pierduse deja *casa* și adoptase deja *mansio* „maison”

15. *mandi: manducare; edere* dispăruse în 700.

16. *arefacta: sicca; sicca*, general romanic

19. *vegetat: portat*; dintr-un lung ciclu în care clasicele *fero, veho* sunt înlocuite de *porto*.

23. *aversa: distornata*; compus al lui *torno*, a cărui primă ocurență e în 558 (Teofilact Simocatta, *torna, torna*; a doua în Mauricius, *Strategikon* III 5 8 *torna*, mina = întoarce-te... *torno* cu sensul „a se înturna” și compuşii lui apar în latină după 500, nu mai devreme, fiindcă ocurențele mai vechi au alt sens, acela de „a prelucra la strung”).

La Hieronimus, *Epistulae*, 50 (spre 400) *tornare* are încă un sens diferit: „Nam si apploisset pedem, intendisset oculos, rugasset frontem, iactasset manum, *barbam tornasset*” („dacă își răsucea barba”).

28. *sublata: subportata*; ca la 19, *ferre, tuli, latum* înlocuit de *portare*, regulat.

30. *non quibant: non poterant; nequeo* înlocuit de *possum*.

32. *oppidis: castellis vel civitatibus*; ca în română, *urbs, oppidum* dispar, rămâne *civitas*.

34. *levam: sinistram*; româna înlocuiește cu *stanca*, pe care îl are în comun cu Italia de nord.

43. *pronus: qui a dent iacet*; deja expresie franceză, fr. medievală *adenz*

45. *empticius: comparaticius; comparare*, „a cumpăra” cu sensul de „a procura” în latina clasică.

47. *mares*: masculi; rom. *mascur* (despre vieri).

51. *adferam*: *adportam*; același caz de înlocuire a lui *fero* și a tuturor compuşilor lui.

52. *bucella panis*: *partem panis*; limbile romanice, inclusiv franceza, păstrează *buccata*. Apare și cu alte sufixe (ital. *boccone*); **buccata* > sp. *bocada*, catal. *bocada*, fr. *bouchée*, veneto *bocada*, rom. *bucată*) (și 818). Citatul e din *Geneza* XVIII 5; și *Vetus Latina*, și *Vulgata*. *bucella*, *buccata*, *bucconem* par a fi din latina vorbită a secolului II; și *Vetus Latina*, *Ioan* XIII 23: *intingens buccellam* porrexit.

55. *optimum*: *valde bonum*; comparativele latine dispar în procesul de pidginizare a limbii (în afară de *meilleur*)

61. *proficiscimini*: *pergite ambulate*; verbele deponente dispar toate sau trec la diateza activă (*morior* > *moro*) *ambulare*, rar în latina clasică, se generalizează în proto-romanică.

68. *favillam*: *scintilla*; fr. *étincelle*, rom. *scânteie*

77. *stravit*: *sternivit*; verbul *sterno*, a *așterne*, se regularizează

80. *arena*: *sabulo*; româna și italiana păstrează *arena*

82. *jus*: *legem vel potestatem*; *ius* dispare, înlocuit de *lege*

84. *ager*: *campus*; *agru* în aromână poate fi un împrumut recent din greacă

89. *femur*: *coxa*; rom. *coapsă*, fr. *cuisse*

101. *vescentes*: *manducantes*; *manducare*, rar și marginal, înlocuiește *vescor* și *edo*

102. *sciscitantes*: *interrogantes*; cuvânt clasic rar *sciscitare*

131. *minatur*; *manatiat*; fr. *menacer*, rom. a *amenința*; și 995. *minas*: *manaces*.

133. *isset*: *ambulasset*; *ire*, foarte scurt, e marginalizat de *ambulare*; *ire* subzistă doar în Italia de sud.

135. *accubantes*: *iacentes*; *cubo* „a se culca” e înlocuit după 500 AD de *collocare*, al cărui sens în latina clasică e „a amplasa”

137. *caulas*: *stabula ovium*; primul termen a putut da *gaură*; *stabulum*, *staur* și *staul*.

141. *dem*: *donem*; franceza pierde verbul *do*, foarte scurt.

152. *detulit*: *adportavit*; – ceea ce am spus deja despre *fero* vs. *porto*

154. *gyra*: *circa*; deși glosa e greșită și termenul explicat la fel, arată existența verbului *gyrare* în sec. IV; rom. a *înconjura*

161. *turmas*: *fulcos*; Contextul *Facerea* XXXII 7: *divisit populum, greges quoque in duas turmas* – „turmas” are încă sensul de „tabără militară” sau „grup în general”.

Sensul de *turmă de oi* nu există încă; el apare probabil după 500 în Italia, când *turma* își pierde sensul militar, *exercitus* „armată” dispare, iar *hostis* trece cu sensul din „dușman” în „armată” fiindcă romanii ocupați nu mai aveau o armată a lor.

La Grégoire de Tours 570-585 *hostis* nu are încă sensul de „armată”; Grigore cel Mare, scrisoare către Mauriciu, 592: „si huc perrexerit ipsa *hostis*” = „dacă e distrusă armata”; *Gesta regum francorum*, sau *Liber historiae francorum* (727) *hostis* „armată” alternând cu *exercitus*.

170. *patior: sustineor*; și româna și franceza au *pățesc, pâtir*.

192. *obesis: crassis*; general romanic, rom. *gras*, fr. *gras*.

201. *stolam: vestimentum*; numele hainelor romane sunt uitate, înlocuite de haine celtice (*bracae, camisa*). Folosirea cămășii se generalizează foarte târziu, după 450-500:

Ieronim, *Epistola LXIV Ad Fabiolam*. (~ 400): „Volo pro legentis facilitate abuti sermone vulgato. Solent militantes habere *lineas*, quas *camisias* vocant, sic aptas membris et adstrictas corporibus, ut expediti sint vel ad cursum, vel ad praelia”. = oștenii au *lineas*, pe care le numesc *camisias*, strâmte pe membre și pe corp, potrivite la alergare sau la luptă.

218. *biennium: duo anni*; numeralele ordinale, distributive, adverbiale, multiplicative și numeralele prefixe dispar în procesul de pidginizare a limbii.

210. *plaustra: carra*; înlocuire lexicală

226. *gremium: sinus; id.*

247. *flare: sufflare*;

248. *dense: spisse*; româna are *des*, franceza *épais*

250. *intestinis: intraneis*; fr. *entrailles*; româna are *mattia* „mațe” cu sens târziu, și *măruntaie*, lat. *minutalia*, ambii termeni de bucătărie; și 1153 *viscera: intralia*

266. *coturnices: quacoles*; româna are *potârnicchi*

326. *aes: aeramen*; înlocuire

347. *pabula: visica*; corect *papula* „bășicuță” și ne arată că *vesica* avea și sensul de „bășică” în Gallia, sec. VIII.

366. Italia: Longobardia; mai departe: 934: Gallia: Francia – arată cum vechiul Imperiu Roman e complet cucerit de neamuri germanice.

396 *experiar: probem; probo* „a încerca” păstrat

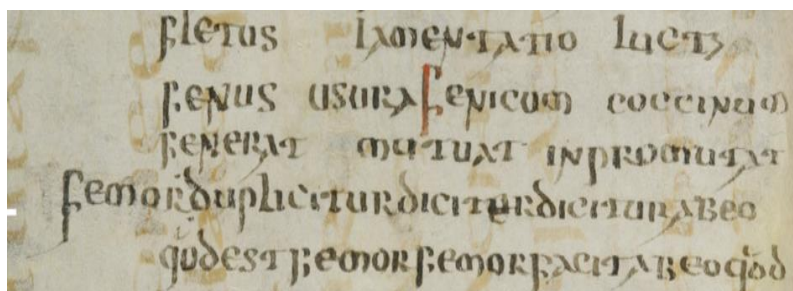
431. *colliridam: turtam*; fr. *tourte*, rom. *turtă*

434. *carpenta: carra; plaustrum, carpentum* dispar.

436. *onerati: carcati*; rom, *încărcat*, fr. *chargé*.

437. *valida: fortis*; rom. *foarte*, fr. *fort*.

454: *mutuo acceperam: inpruntatum habebam*; probabil cea mai faimoasă glosă, prima atestare a lui **inpromutare*, împreună cu Sangallensis 912, sec. VII-VIII (Bobbio): fenerat – mutuat – *inpromutat* (p. 108)

460. *concidit*: *taliavit*; lat. *caedo* „a tăia, a ucide” și aproape toți compuşii săi au fost eliminați, ca omonimele lor, *cēdō* „a păși, a merge” și *cēdo* „a da” care intrau în omonimie. Și 499. *excidetur*: *talietur id*.

473. *torax*: *brunia* – germanic *brunja*, platoșă. Got. *brunjo* > slav **brъŋa*, de unde și rom. *brîne*, *brîu*

475. *jecore*: *ficato*, *ficatum*, deja în *Edictum de pretiis rerum venalium*, în 301. și § 930.

503. *orta*: *nata*; *oriri*, verb deponent, este înlocuit

515. *nosse*: *scire*; *novi*, fără timp prezent, e înlocuit; și 569. *nosse*: *cognoscere*

521. *ad deludendum*: *ad deganandum* – rom. *a îngâna*, cu prefix diferit și sens diferit. Lat. clas. *gannio*, „a chelălăi” (despre căței); „a ciripi” (despre păsări).

543. *uvas*: *racemos*; româna are *auă* (arhaic) franceza *racemus* > *raisin*.

549. *si vis*: *si voles* – regularizarea verbului neregulat *velle*. Rom. *vrei* din rom. veche *tu vere*, *tu veri* din lat. tard. **tu velis*.

550. *nemini*: *nulli*; româna păstrează *nemo*

552. *fletur*: *planctur* — romanic *plangeo*, fr. *plaindre*, rom. *a plânge*. Răspândire a termenului mai rar și generalizarea sensului.

589. *solveris*: *disligaveris*; rom. *a dezlega*, fr. *délier*

593. *oportet*; *convenit*; rom. *se cuvine*, fr. *il convient*

621. *furent*: *involent*; româna are *furare*.

665. *occultabant*: *abscondebant*

689. *adoleſcentior*: *iuventior*; rom. *june*, fr. *jeune*

695. *coegerunt*: *anetsaverunt*; rom. *amenința*, fr. *menacer*; și 720: *compulsus*: *anetsatus*;

și 860. *compellit*: *anetsset*; 865. *cogor*: *anetsor*; și

731. *favum*: *frata mellis*; rom. *fagure*

732. *ubera*; *mamilla*; rom. *uger*

733. *pinguis*: *crassus*; rom. fr. *gras*

sileo: *taceo*; *esurio*: *fame habeo*

745. *tego*: *cooperio*; fr. *couvrir*, rom. *a acoperi*

746. *tereo*: *tribulo*; rom. *a treiera*, tosc. *trebbiare*

756. *mutuare: inpruntare* (vezi *supra*)
778. *ferē: bestie*; româna și italiana au păstrat *fiară*; franceza are *fier*, adjectiv.
883. *denudare; discooperire*; 890: *detegere: discoopere*; rom. *a descoperi*, fr. *découvrir*.
870. *caseum: formaticum*; rom. *caș; formaticum*, după 600-700.
886. *diferbuerat: exbulliret*; româna are *a fierbe*; *bullire* apare devreme (înainte de 500: Anthimus, *De observatione ciborum*, după 511, Franța are „cum *bullierint*”).
920. *faretra: teca sagittarum*; rom. *teacă*.
925. *guttur: gula*; rom. *gură* și fr. *gueule* diferă
926. *gigno: genero*; fr. *engendrer*
939. *gleba: blista*; rom. *glie*
930. *gecor: ficatum*; v. *supra*.
937. *hiems: ibernum*; rom. *iarnă*
1011. *obviare: incontrare*; fr. *encontrer*, termen clar local.
1016. *oves: herbices*; rom. *oaie*
1033. *pustula: malis clavus*; rom. *pușche*.
1062. *rubor: verecundia*; rom. *a roși, rușine*, dintr-un termen apropiat de *rubor*.
1070. *rostrum: beccus*; sens schimbat în română (*rost*)
1078. *rima: crepatura*; rom. *crăpătură* fr. v. *creveure*
1094. *sortilegus: sorcerus*; fr. *sorcier*, cuvânt clar local. Toate ocurențele sunt târzii, dar putem presupune că exista deja spre 700.
1096. *sarcinis: saccus bulzia*
1099. *sopor: sumpnus*; lat. clas. *somnus*, rom. *somn*.
1141. *victus: esca*; rom. *vipt*

Vom face mai jos un scurt bilanț. Vom folosi doar materialul lexical, nu și pe cel morfologic.

	latina clasică a <i>Vulgatei</i> (400 AD)	latina tardivă (după 500)	termenul român corespunde cu latina clasică a <i>Vulgatei</i>	termenul român corespunde cu latina tardivă a gloselor
1	femur	coxa		cuisse, coapsă
	coturnices	quacoles	potârnichi	
	aes	aeramen		airain, aramă
	cogor	anetsor		menacer, a amenința
	papula	vesica		bășică

5	sarcina	bisatia	sarcină	
	colliridam	turtam		tourte, turtă
	mutuare	impruntare		emprunter, a împrumuta
	concidit	taliavit		tailler, a tăia
	torax	brunia		broigne, brâu
10	jecore	ficatum		foie, ficat
	deludere	degannare		dejeuner (dial.); a îngâna
	fletur	planctur		plaindre, a plânge
	solveris	disligaveris		délier, a dezlega
	arena	sabulum	arină	
15	furent	involent	a fura	
	utres	folli		foale
	remetietur	remensurabit		mesurer, a măsura
	sublatum	subportatum		porter, a purta
	institis	nasculis		nasture
20	favum	frata mellis	fagure	
	tereo	tribulo		
	luto	fecis	lut	
	commutatione	conambiis		changer, a schimba
	area	danea	arie	
25	caseum	formaticum	caș	
	calx	calcaneum		călcîi
	denudare	discooperire		découvrir, a descoperi
	faretra	teca		teacă
	gleba	blicta	glie	
30	oves	berbices	oaie	
	pustula	malis clavis	pușche	
	oneratus	graviatus		îngreunat
	succendunt	sprendunt		fr. v. esprendre, rom. a aprinde

	pergite	ambulate		aller, a umbla
35	jus	legem		lege
	submersi	necata		noyer, a îneca
	jugulate	occidite	a înjunghia	
	nosse	scire		a ști
	abdito	absconso		ascuns
40	vesper	sera		soir, seară
	benignitas	bonitas		bonté, bunătate
	da	dona	a da	
	adolescentia	juventus		jeune, june
	nequeo	non possum		nu pot
45	oppidum	civitas		cetate
	levam	sinistram		
	emo	comparo		a cumpăra
	mas	masculus		mascur
	ager	campus		câmp, champ
50	cuncti, universi, omnes	toti		toți, tous
	metuo	timeo		a se teme
	flare	sufflare		a sufla, souffler
	densus	spissus	des	
	oneratus	carcatus		a încărca, charger
55	oportet	convenit		a se cuveni, fr. v. <i>covenir</i>
	ingredi	intrare		a intra, entrer
	ubera	mamilla	rom. <i>uger</i>	
	sileo	taceo		a tăcea, se taire
	ater	niger		negru, noir
60	differveo	exbullio	a fierbe	fr. <i>bouillir</i>
	fissura	crepatura		crăpătură
	fores	ostia		ușă, huis
	hiems	hibernus		iarnă, hiver
	ludo	ioco		a juca, jouer
65	mus	sorex		șoarece, souris.
	uva	racemus	auă	fr. <i>raisin</i>

Materialul lexical comparabil (desigur, limitat) are 66 de cuvinte.

Româna corespunde cu latina clasică în 17 cazuri și în 49 cazuri cu latina târzie a *Glosselor din Reichenau*.

Fie un număr de X perechi (*fores/ostia; ludo/ioco; mus/sorex; tereo/tribulo, jus/lex, dare/donare, adolescentia/juventus, abditus/absconsus, benignitas/bonitas*) folosite indiferent în latina clasică a lui Ieronim de la 400. Dacă româna și franceza ar fi evoluat separat după 271 AD, ele ar fi ales indiferent din aceste perechi de cuvinte. Am fi așteptat 50 % corespondențe lexicale, dacă cele două limbi ar fi selecționat separat și independent cuvinte din vocabularul latinei clasice.

Pentru 66 perechi, am fi așteptat 33 de corespondențe; dar avem 49, semnificativ peste nivelul de coincidență întâmplătoare.

Româna seamănă 26 % cu latina clasică din 400 AD și 74 % cu latina târzie / romanica din Franța de după 700. Consecința e că româna provine dintr-o limbă romanică vorbită mai târziu de *Vulgata* lui Ieronim din 400. Poate că Ieronim face un efort ca limba *Bibliei* sale latine să fie literară; dar el nu urmărește să scrie într-o limbă neînțeleasă.

Fie 66 de cuvinte din *Vulgata*. Românii ar fi înțeles 17 din 66, adică 25,7 %.

Vom emite patru ipoteze de lucru:

I. Schimbarea timpurie a limbii latine vorbite, începând de la invazia goților și a hunilor:

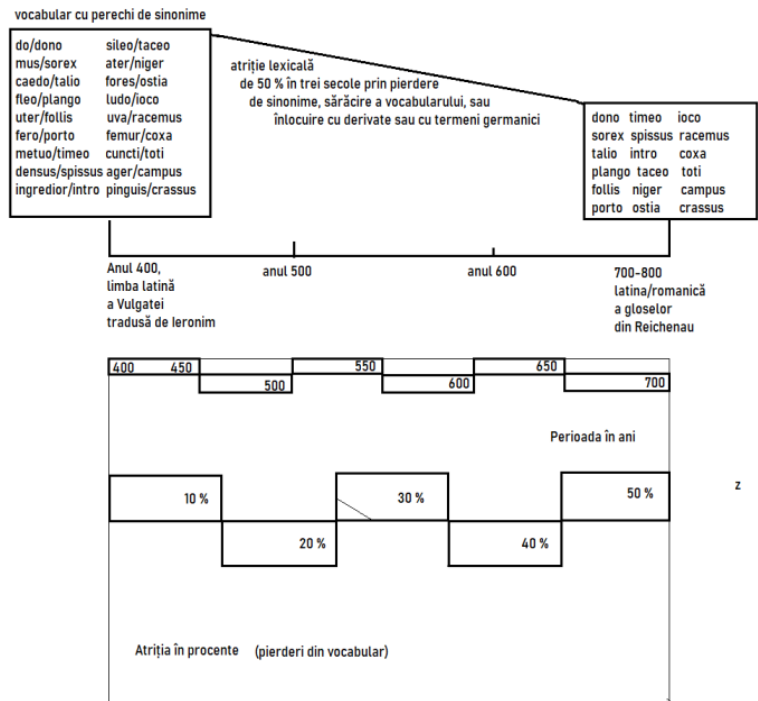
I.a. Dacă presupunem că schimbările au avut loc între 400-600, (pidginizare timpurie și rapidă după invazia goților și a hunilor), separarea românei de limba vorbită în Romania continua are loc în $(200 \text{ ani} \times 2/3) =$ spre anul 540 ± 20 ani.

I.b. Dacă presupunem că schimbările au avut loc între 400-700 (pidginizare timpurie, dar lentă a limbii latine), separarea românei de limba vorbită în Romania continua are loc în $(300 \text{ ani} \times 2/3) =$ spre anul 600 ± 20 ani.

II. Schimbarea târzie a latinei vorbite, abia după căderea Romei, 476

II.a. Dacă presupunem că schimbările au avut loc între 500-600 (pidginizare târzie și rapidă), separarea românei de limba vorbită în Romania continua are loc în $(100 \text{ ani} \times 2/3) =$ spre 530 ± 20 ani.

II.b. Dacă presupunem că schimbările au avut loc între 500-700, (pidginizare târzie și lentă) separarea românei de limba vorbită în Romania continua are loc în $(200 \text{ ani} \times 2/3) =$ spre 540 ± 20 ani.

Concluzii

Româna și romanica vorbită de autorii *Gloselor din Reichenau* (Franța de nord, după 700) evoluează la fel: pentru numeroase perechi de sinonime din latina clasică, ele păstrează același termen și pierd același termen. Pe un corpus limitat, ele evoluează similar în trei sferturi din cazuri.

Dacă acceptăm ipoteza evoluției limbii române din latina vorbită înainte de 250 AD în Dacia, trebuie să acceptăm că latina vulgară din tot Imperiul Roman era deja o limbă distinctă de latina clasică deja din secolul II AD. O limbă paralelă de care nu pomenește nimeni în trei secole, nici măcar pentru a o ironiza sau corecta – e greu de crezut că a existat.

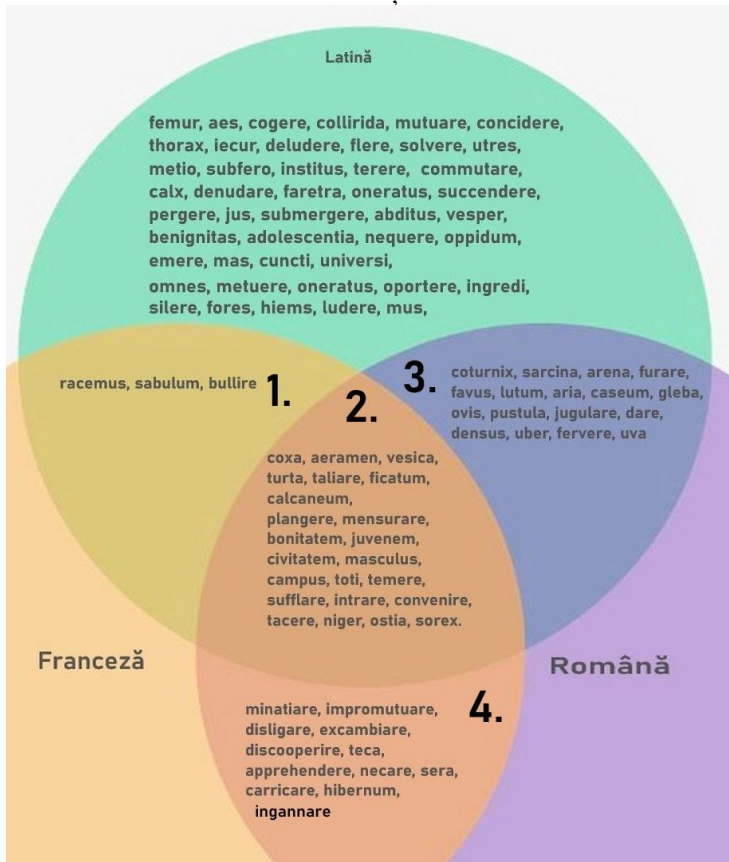
Cazurile însă dispar abia între 500-600 AD, și odată cu ele împărțirea teritoriului romanic în două părți, una cu plural în –s, alta cu plural vocalic. Tot atunci se schimbă sufixele verbelor, grupul galo-roman păstrează sufixul –s, pe când italiana și româna au plural vocalic.

	Galo-roman	Italo-roman
pluralul substantivelor	port. sp. <i>lobo, lobos</i> , fr. <i>loup, loups</i>	ital. <i>lupo, lupi</i> rom. <i>lup, lupi</i>

	românş <i>luf, lufs</i> latin <i>lu, lus</i> friulan <i>lof, lofs</i>	
pluralul verbelor	port. <i>vos tendes</i> sp. <i>vos tenéis</i> românş <i>vos tagnaís</i>	ital. <i>voi tenete</i> rom. <i>țineți</i>

Palatalizarea *ke, ki* > *če, či* nu are nici ea loc mai devreme de 500 AD.

În cele ce urmează, am rezumat într-o diagramă Venn vocabularul latinei clasice, al limbii române și al limbii franceze, așa cum sunt reflectate ele în *Glosele din Reichenau*. Cuvintele din latina clasică pierdute sunt cele mai multe (rostul glosarului e tocmai de a lămuri cuvinte neînțelese): dar vedem că franceza și româna au în comun numeroase cuvinte din latina standard și latina târzie.

Cum se citește tabela de mai sus ? Să admitem că a existat o latină vulgară în sec. III, absolut lipsită de atestări, din care și franceza și româna au moștenit *minatiare, impromutare, disligare, excambiare,*

discooperire, apprehendere/emprehendere (a aprinde foc) caricare, ingannare.

E mai plauzibilă o moștenire dintr-o latină populară târzie decît dintr-o latină vulgară vorbită în paralel cu latina literară. Timpul trece cu aceeași viteză pentru limbile literare și vulgare și am fi așteptat pierderi.

Aria 1: cuvinte din latina clasică păstrate în franceză, nu și în română.

Aria 2: cuvinte prezente și în latina clasică, păstrate și în franceză, și în română.

Aria 3: cuvinte din latina clasică păstrate în română, nu și în franceză.

Aria 4: cuvinte din latina târzie, prezente și în română și în franceză, dar absente în latina clasică.

REFERINȚE:

Bertoni, G., J. Stalzer, *Die Reichenauer Glossen der Handschrift Karlsruhe 115*, in *Sitzungsberichte der philos.-histor. Kl. der k. Akad. der Wiss.*, vol. 152, 1906 K. Hetzer, *Die Reichenauer Glossen*, in *Beihefte zur Zeitschrift f. roman. Philologie*, 1906 W. Foerster, *Die Reichenauer Glossen in Zeitschrift f. roman. Philologie*, XXXI, 1907 J. Stalzer, *Zu den Reichenauer Glossen*, in *Zeitschrift f. die österreichischen Gymnasien*, LX, 1909 W. Foerster, *Noch einmal die Reichenauer Glossen*, in *Zeitschrift f. roman. Philologie*, XXXVI, 1912 [compte-rendu] *Romania*, 1915, p. 122-130.

Diez, F., *Anciens glossaires romains*, Paris, A. Franck, 1870.

Engels, J., *Les "Gloses de Reichenau" rééditées. Leur datation et leur localisation*. în *Neophilologus*, 52, 1968, p. 378-386.

Foerster, W., Koschwitz, E., *Altfranzösisches Übungsbuch zum gebrauch bei Vorlesungen und Seminarübungen*, Heilbronn, Gebruder Henninger, 1884.

Hetzer, K., *Die Reichenauer Glososen, textkritische und sprachliche Untersuchungen zur Kenntnis des vorliterarischen Französisch*, Halle, Max Niemeyer, 1906.

Holtzman, A., *Die alten Glossare in Germania*. 1863, p. 385-414.

Klein, H. A., *Lateinisches und Romanisches in den Reichenauer Glossen*, în *Nachrichten der Gießener Hochschulgesellschaft* vol. 34, 1965 p. 181-200.

Marchot, P., *Remarques sur le glossaire de Reichenau, Karlsruhe 115*, în *Romanische Forschungen* XII, 1900, p. 641-649.

Stalzer, J., *Die Reichenauer Glossen der Handschrift Karlsruhe 115*, în *Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien*, vol. 152, 1906.

Warren, M., *On Latin glossaries, with special reference to the Codex Sangallensis 912*; edited with notes; Cambridge, John Wilson and Son, 1885.